

ներորդի դարուն՝ անկաւ ընդ հարուածովք պետացն եզիպտացոց եւ մնաց անյարիբ: Բայց նշխարք անբաժոյ նորին ցրուեալք ընդ ամենայն գոգցես ծագս տիեզերաց, տեսանին արդ ի խումբս խումբս զնդեալք յօսմանեան պետութեան, ի Հնդկս, ի Ռուսիա, յԱւստրիա եւ ի գաւառսն որ մերձիբերանս են Դանուբ գետոյ. սակայն առաւելապէս ի Տաճկաստան եւ ի Ռուսիա գումարեալ խոնեալ կան արդ Հայկազունք, եւ անոր հարկ է մեզ առանձինն իմն յեղանակաւ գնետ երբալ եւ ի մօտոյ ի զինն կալ նոցա ի ժամանակի աստ յորում պետութիւնքն այն երկուքին զեն ի վեր առեալ կան ընդդէմ իրերաց:

ԵԳ. ՏԻՒՆՈՐԻԷ:

(Մնացուածն յառաջիկայս:

pour ne plus se relever. Ses débris, dispersés sur presque tous les points du globe, se retrouvent maintenant agglomérés dans l'empire ottoman, la Perse, l'Inde, la Russie, l'Autriche et les contrées voisines des embouchures du Danube; mais c'est surtout à la Turquie et à la Russie que les Arméniens se sont incorporés aujourd'hui, et c'est là que les événements qui ont armé l'une contre l'autre ces deux puissances nous conviennent plus particulièrement à les suivre et à les observer de près.

ED. DULAURIER.

(La suite au prochain numéro.)

Ե. ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ.

ՄԱՀ ՆԻԿՈՂԱՅՈՍԻ Ա, ԿԱՅՍԵՐ ՌՈՒՍԱՅ.

Մարտ ամսոյն մէջ բոլոր տիեզերքս սասանեցրնող պատահումը՝ Ռուսաց կայսեր անկարծելի մահն եղաւ: Այս լուրը՝ արեւելեան պատերազմին փոքորկալից ու սեւ սեւ ամպերուն սպառնալեացն ու որոտմանցը մէջ սարսափելի կայծակ մը եղաւ որ իրացընէ ալ փայլակի արագութեամբ երեք ժամուան մէջ Փերրպուրկէն Փարիզ եւ Լոնտրա հասաւ, եւ ամեն մարդ ապշեցուց: Այնչափ մեծ էր այս իրաւացի ապշուրիւնն որ բարեկամք եւ բշխամիք առ հասարակ իրենց անձնական կիրքն ու վիճակը՝ գէթ առ ժամն մոռցան, ու իրենց աչքին եւ ականջին ջէին ուզեր հաւատալ. եւ սակայն իրաւ էր գոյժարեք լուրը: Մարտի երկուքին վախճանեցաւ ինքնակալն Ռուսաց Նիկողայոս Ա., յիսուռուիներ տարեկան հասակին մէջ:

Մենք գիտաւորութիւն չունինք հոստեղս այս մեծանուն կայսեր վրայ ներբող մը գրելու, եւ ոչ մեզմէ ետքը եկող պատմագրաց անաչառ դատաստանին իրաւունքը կերպով մը յափշտակելու. բայց որովհետեւ ամենուն միտքն ալ այս երեւելի դիպուածին վրայ կը պտըտի, արժան կը համարինք համառօտ տեղեկութիւն մը տալ անոր բազաւորելուն, բնաւորութեանը, եւ մահուանը վրայ, որչափ որ ստոյգ սեպուած աղբիւրներէ կարելի է անկողմնասէր գգուշաւորութեամբ քաղել եւ մերազնեայց հաղորդել:

Պօղոս կայսեր երրորդ որդին ըլլալով՝ չէր կարծուեր որ Նիկողայոսի կարգ հասնի բազաւորելու. վասն զի իրմէ վեր երկու եղբայր ու մեկ քոյր ալ ունէր: Աղեքսանդր կայսրը ժառանգ չունեցաւ, ուստի ետեւէն բազաւորելու իրաւունքը երկրորդ եղբորը պիտի անցնէր, այս ինքն Կոստանդին. բայց որովհետեւ անիկայ ուզեց լեհացի հարս մը առնուլ, այն պատճառաւ հրաժարեցաւ իրաւունքէն, եւ Նիկողայոս եղբորն անցուց. հրաժարական գիրն ալ Աղեքսանդր կայսրը ծերակուտին աւանդեց կնքուած, ապսպրելով որ իր մեռնելէն ետքը բացուի:

Թեպէտ այս կերպով Նիկողայոս ժառանգ ճանցուեցաւ արողոյն, բայց կառավարութեան բաներուն ամենեւին չէր խառնուեր: Բովանդակ իր զբաղմունքն ու զբօսանքն էր իր գաւակաց կրթութեանը ուշ զնել, եւ ընտանեկան վարմունքին քաղցրութեամբը զուարճանալ: Բայց երրորդ Աղեքսանդր կայսրը կայսրունոյն հետ Խրիմ զնաց 1823ին, ձմեռը հոն անցընելու մտքով, Նիկողայոս հարկադրեցաւ տերութեան գործողութիւնները ձեռք առնելու, եւ ամեն օր տեղեկութիւն կը գրէր եղբորը ամեն բանի վրայ:

Քիչ ժամանակէն լսուեցաւ քէ Աղեքսանդր կայսրը հիւանդ է, հիւանդութիւնն ալ ծանրկէլ է. բղբարեք բղբարեքի վրայ կը հասներ, ամենուն

սիրտը բունդ ելած էր, եւ ամենուն բերնէն կայսեր
հիւանդութեան ձայնը կըլսուէր. մէյմալ կայսրու-
հին բուզը մը եկաւ որ կիմացընէր քե հիւանդու-

քիւնը աղեկի դարձաւ : Մէկէն հրաման եղաւ որ
երկրորդ օրը մայր եկեղեցւոյն մէջ գոնացողական
աղօրքներ ըլլան առ Աստուած՝ կայսեր առողջա-

Նիկողայոս Ա, կայսր Ռուսաց :

նախն համար : Բոլոր կայսերական ազգատոմբը,
պալատականները եւ անբիւ ժողովուրդ վազեցին

զնացին եկեղեցին ամենայն սիրով եւ ուրախու-
րեամբ, եւ հանդիսատւոր աղօրքներն սկսան :

Մեյմայ տեսնես՝ սպային մէկը ժողովրդեան մէջէն անցաւ, վրան գլուխը սառ կապած, կերպարանքը այլայլած. գնաց մօտեցաւ Նիկողայոսին, ձեռքը նամակ մը տուաւ՝ սեւ կնքամոմով կնքուած, ու ինքն անշարժ կեցաւ դիմացը՝ գլուխը վար ծռած, որպէս զի մեծ դքսին աջուրները իրեն բան մը չհարցընեն։ Դողդըղալով բացաւ Նիկողայոս բուդըը, շուտ մը վրայէն անցաւ շփոթած կերպով, ու մէկէն աչքին զարկաւ եղիսարեք կայսրունոյն ձեռքովը գրուած այս խօսքը քե «Մեր հրեշտակը յերկինս ե...» Թուղքը վար ընկաւ Նիկողայոսի ձեռքէն, մեծ հառաչանք մը լսուեցաւ սրտին խորունկէն, ծնկուրները դող ելան, եւ երեսի վրայ ընկաւ քարայտակին վրայ յերկրպագութիւն։ Ապշուրիւնը տիրեց ամենուն վրայ. երգերը դադրեցան, հանդէսը վերջացաւ, չորս դին ցաւագին լոռիւն մը պատեց։ Եւ ահա այս կերպով իմացան բոլոր կայսերական ազգատոհմը, պալատականք եւ ժողովուրդը՝ քե այնուհետեւ Ռուսաց կայսրն է Նիկողայոս Ա.։

Ծերակոյտը առանց վայրկեան մը կորսընցընելու ժողովի նստաւ որ Աղեքսանդր կայսեր իր քովը բողած այլեւայլ կնքեալ րղքերը բանայ. անոնց մէջ էր՝ Կոստանդնի հրաժարականէն զատ՝ բացայայտ պատուեր մը որ մէկէն Նիկողայոսը կայսր հրատարակուի։ Շուտ մը բոլոր ծերակոյտը պալատը գնաց որ այն րղքերուն խօսքը կատարէ. բայց որչափ զարմացաւ մնաց՝ երբ տեսաւ որ Նիկողայոս ամենեւին քաղաւորելու միտք չունի. «Ոչ, տեարք իմ, ըսաւ, այսպէս չըլլար. դուք կրսէք քե մեծ դքսին Կոստանդնի հրաժարականին ուժովը՝ քաղաւորութիւնն ինծի կիյնայ ամենայն իրաւամբ. բայց ես ձեր կարծիքէն չեմ. ով կրնայ հաւտացընել զիս քե եղբայրս այնքան տարիններով առաջ տուած խօսքին վրայ մինչեւ ցայժմ չէ զղջացեր։ Ես իմ կողմանէս այսպէս կարծեմ. եւ որպէս զի ինքը ամենայն դիւրութիւն ունենայ կայսերական գաւազանը ձեռք առնելու, ահա վաղը բոլոր պահանջողները ինծի հետ մեկտեղ՝ կեցցէ կայսր պիտի կանչեն իրեն։» Ըսածին պէս ալ կատարուեցաւ։

Անդին Կոստանդինն ալ, որ Վարչաւ կրկենար, Աղեքսանդրի մահը լսելուն պէս՝ իր հրաժարումը կրկնեց, հետն ալ ուրիշ բուդը մը գրեց ու պզտիկ եղբորը Միքայէլին ձեռքովը դրկեց Նիկողայոսին։ Այն ատեն Նիկողայոս ալ Կոստանդինն ու իր մէջ անցածները ճիշդ կերպով հրատարակեց, իմացուց ամենուն քե քաղք յանձն կառնու, եւ դեկտեմբերի 26ը որոշեց երդման համար։

Նոյն օրը քանի մը ազնուականաց գրգռութեամբ, որ սահմանադրական կառավարութիւն կուգէին հաստատել Ռուստատանի մէջ, զօրաց մէկ մասը չուգեց հաւատարմութիւն երդուրենալ Նիկողայոսին՝ պատճառ բերելով քե քաղաւորելու իրաւունքը Կոստանդինն է։ Քանի գնաց՝ շփոթութիւնը մեծցաւ, զօրապետներն իրար անցան, խորհուրդ ըրին քե ինչ ճար ընեն, եւ մէջերեն մէկը վազեց գնաց իմացուց կայսեր քե բաները գէշ են, խռովութիւնն աւելնալու վրայ է, եւ զօրքը հանդարտեցընելուն հնարը չկայ։ Կայսրը առջի բերան չուգեց հաւատալ. բայց վերջապէս՝ առանց ընտանեացը աղաչանքին մտիկ ընելու որ կուգէին զինքն արգիլել՝ պալատէն դուրս ելաւ։

Ապստամբները զինքը տեսածնուն պէս, հանդարտելու տեղ՝ աւելի կատղեցան, եւ խաժամով ամբոխին հետ խառնուած՝ սկսան հրացանները պարպել կայսեր դէմ։ Նիկողայոս աներկիւղ քաջութեամբ կեցաւ դիմացին ու յանդիմանեց ապստամբները, անոնք մտիկ չըրին։ Մետրապօլիտը խաչով աւետարանով եւ քաղմութեամբ քահանայից ելաւ առջեւնին, սկսաւ խրատել, լսող չկայ. մանաւանդ քե անոնք սկսան նորէն կրակ տալ։ Այն ատեն կայսրն ալ հրամայեց որ կրակին կրակով պատասխան տրուի. ջարդը սկսաւ, եւ մէկ ժամ քշելէն ետեւ՝ ամէն բան լմընցաւ, ապստամբաց զլսաւորները բռնուեցան, ու մեկալները ցիր ու ցան եղան։

Նիկողայոսի կայսեր երեսնամեայ քաղաւորութեան պատմութիւնը ամբողջ մեծահատոր գրքի մը նիւր է. եւ անիկայ զիր անցընել ուզողը հարկաւ պիտի ցուցընէ քե անոր ժամանակը Ռուսաց կայսերութեան փառքն ու մեծութիւնը գերագոյն աստիճանի հասաւ։ Մենք հոս միայն քիչ մը իր անձնական բնաւորութեանն ու սովորութեանցը վրայ խօսինք։

Եւրոպայի մէջ առակ եղած էր քե Նիկողայոս կայսրը իր վարսուելեց միլիոն ժողովրդոց մէջ ամենէն գեղեցիկ մարդն է. եւ գրեթէ իրաւ էր։ Հասակը շատ բարձր էր, ամենայն կերպով համեմատ, եւ կերպարանքը կանոնաւոր։ Դէմքը ահաւոր, շարժումքը վսեմ, քալուածքը արիական եւ վարժունքը բնականապէս ազնուական, այնպէս որ իր բոլոր սպայակոյտ զօրավարացը մէջ՝ անոնց պէս հագուած կեցած ատենն ալ՝ մէկէն կըձանջուէր քե ինքն է այն մեծ ազգին ինքնակալը։

Սովորութիւն ըրած էր ձմեռները դեռ չլուսացած անկողնէն ելլելու. սենեկին մէջ չայր խմուէն ետեւ՝ քովը կանչած ոստիկաններուն հետ կաշխատէր։

ժամը տասնին կայսրունոյն քով կիջնար, եւ հոն ժողովուած կը գտներ զաւելըները. կէս ժամի չափ կենայէն ետեւ խորհրդարանը կերբար խորհրդի : Ամէն օր անվրէպ կարգաւ պտըտելու կելլէր կեսօրունէ մէկ ժամ ետքը՝ բաց կառքի մը մէջ նստած, եւ անդադար բարեւ կուտար երկու կողմի բազմաբիւ ժողովրդեան : Ժամը երեքին կերակուրի կընստէր՝ մինակ իր ընտանեացը հետ, եւ քիչ անգամ քանի մը մեծամեծներով. բայց իր վարժունքը ոչ երբէք կը փոխէր, եւ զինուորական հագուստը ոչ երբէք կը հանէր վրայէն : Կերակուրը շատ չափաւոր էր, ու կարճ կը քշէր : անկէց ետքը՝ քէ որ տղոցը վարպետներէն բարի վկայութիւն լսած ըլլար վրանին՝ անոնց հետ կը խաղար կը զբօսնուր, ապա քէ ոչ՝ աչք կը ներ անոնց որ հետու կենան իրմէ, եւ ինքը կայսրունոյն եւ ուրիշներու հետ կը խօսակցէր : Զորս ու կեսին ատենները նորէն իր բնակարանը կելլէր, ու մինչեւ ուշ ատեն մինակ եւ կամ արողածառանգին հետ աշխատելէն ետեւ՝ քէատրոն մը կերբար. իսկ մեծագոյն իրիկունները վար կիջնար ու ընտանեացը հետ խօսակցութեան կընստէր : Իննին ընթրիք ընելէն ետեւ՝ տասնին ամէն մարդ իր տեղը կը քաշուէր :

Ընտանեկան սէրը մեծ ազդեցութիւն ունէր Նիկողայոսի սրտին վրայ. ամուսնոյն եւ զաւակացը հետ վարուած ատենը ամենեւին չէր բողոք որ մէկը քաշուելով խօսի հետը. հայր, մայր եւ որդիք, ամէնքն ալ հասարակ վիճակի մարդկանց պէս համարձակ կը վարուէին իրարու հետ : Վեց զաւակ ունի, որ իրենց ծննդեան կարգովն ասոնք են. մեծ դուքսն Աղեքսանդր՝ որ հիմա կայսր է՝ Աղեքսանդր Բ անունով. մեծ դքսունին Մարիամ՝ Լալիսեմպերկի դքսին այրին. մեծ դքսունին Օլկա, որ Վիքրեմպերկի քաջաւորին եղբորը հետ կարգուած է. Կոստանդին, Նիկողայոս եւ Միքայել մեծ դքսերը : Օլկայէն զատ՝ ասոնք ամէնն ալ նոյն պալատին մէջ կը բնակէին իրենց հօրը քով, որ մեծ հոգ ունէր անոնց եւ իր բոռներուն լաւ կրթութեանը վրայ : — Դանք այս ինքնակալին մահուանը մէկ քանի զլխաւոր պարագաները տեսնելու :

Փետրուարի 14ին ծանր հարբուխ (գիւքքեամ) ունեցաւ. բժիշկները խորհուրդ տուին իրեն որ շատ չաշխատի, եւ սովորական զբաղմունքներէն քիչ մը ատեն դադրի. բայց կայսրը քանի մը օր հանգչելէն ետեւ՝ նորէն դուրս ելաւ սաստիկ ցուրտ օդով, հիւանդութիւնն ալ կրկնեց :

Կայսերական ազգատոհմին սովորութիւնն է եղբոր՝ մեծագոյն առաջին շարքուն վերջը հաղորդութիւն առնուլ. փետրուարի 24ին կայսեր հիւան-

դութիւնը այնչափ ծանրացաւ որ չկրցաւ այն հանդիսին ներկայ գտնուիլ. եւ սակայն առանց սաստիկ հագին ու տաքութեանը նայելու՝ որով ամենեւին չէր կրնար քնանալ՝ աշխատանքէ չէր դադրեր :

Մարտի առաջին օրը տաքութեան սաստկութենէն քիչ մը ատեն ինքզինքը կորսնցընելու պէս եղաւ. եւ իրիկուան դէմ իմացուցաւ որ ղեղերէն օգուտ չկայ, մահուան վտանգը մօտեցեր է, ուստի հասկըցուցին իրեն քէ պէտք է հոգեւոր պատրաստութիւնները տեսնէ, եւ երկրորդ օրուան բողոցին : Կայսրունին ուզեց որ գիշերը իր ամուսնոյն քով անցընէ. կայսրը դէմ կեցաւ՝ դեռ նոր ծանր հիւանդութենէ մը ելած ըլլալուն համար, եւ խօսք տուաւ անոր որ երէ աւելի ծանրանալ՝ իմաց տայ իրեն. միայն խնդրեց որ բարձր ձայնով Հայր մեր մը ըսէ : Երբոր « Եղիցին կամք քո որպէս յերկինս եւ յերկրի » ըսաւ կայսրունին, կայսրը կանչեց. « Միշտ, միշտ, միշտ : »

Մարտի երկուքին առաւօտը կանուխ՝ կայսեր բժշկապետն իմացուց իրեն որ վտանգը շատ մօտ է. այն ատեն կայսրը իր խոստովանահայրը կանչեց ու վերջին բոշակն ընդունեցաւ բոլոր ընտանեացը առջեւ : Շուտ մը վերջի բարեւները տուաւ իր զաւակացը եւ բոռներուն, եւ մէկիկ մէկիկ օրհնեց զանոնք՝ առանց հեռաւորներն ալ մոռնալու : Կայսրունին բժշկապետին խօսքովը հիւանդին քով եկեր էր, եւ քովէն չբաժնուեցաւ. կայսրը տեսաւ որ անիկայ կուլայ, մխիթարեց զինքն ու աղաչեց որ առողջութիւնը լաւ նայի՝ զոնէ ընտանեացը սիրոյն համար :

Կայսեր քանի մը հաւատարիմ բարեկամներն ալ քովն եկեր էին. այս ինքն Յուլիոյ կոմսը, Ալտէրպերկ կոմսը եւ Տոկորոսի իշխանը. կայսրը անոնց ալ մնաք բարով ըսաւ. անոնցմէ ետքը ուզեց տեսնել իր սենեկապետները, ծառաները, եւ ամէն մէկուն ալ մխիթարական ու քաջալերական խօսքեր ըսաւ : Կայսրունոյն սենեկի տիկիններէն Ռոնրպէք անունով տիկնոջն այս խօսքս զրուցեց. « Վախճմ քէ քեզի ըստ բաւականին շնորհակալ չեմ եղած՝ կայսրունոյն ետքի հիւանդութեանը ատեն վրան ցուցուցած խնամոցդ համար. ասկէց ետեւ ալ քու հոգդ ու խնամքդ պակաս մի բնէր իրեն, եւ առաջին անգամն որ հետը Փերերհոֆ երբաս՝ իմ կողմանէս ալ բարեւ ըրէ այն սիրուն տեղին : »

Անձամբ կարգի դրաւ կայսրը իր բաղման հանդէսը, եւ ելեքտրական հեռագրով իմացուց Մոսքուա ու Վարշաւա իր հոգեւորք ըլլալը : Այն միջոցին իմաց տուին իրեն քէ Մենշչիքով իշխանին

որդին եկեր ու հօրմէն բուրբ բերեր է. կայսրը չուզեց ընդունիլ. « Միքէ ատով սիրտս պիտի կապուի նորէն այս աշխարհիս » ըսաւ :

Այն առաւօտը այս բաներովս անցաւ, եւ կայսրը այնպէս անխռով էր որ կարծես քէ առողջ է. բայց ժամը տասներմեկին (այս ինքն կեսօրունէ մէկ ժամ առաջ) շնչառութիւնը դժուարացաւ, ու լեզուն բռնուեցաւ :

Իսկ ժողովուրդը ժամերը կը վազէր խուռն բազմութեամբ եւ արտասուալից աջօք որ կայսեր առողջութիւնը խնդրէ Աստուծմէ. մէկ կողմանէ ալ սաստիկ եւ իրաւացի հետաքրքրութեամբ ու ցաւով ետեւէ էր ամէն բան տեղն ի տեղ իմանալու, այս ինքն կայսեր հիւանդութեանն ինչ ըլլալը, բուն պատճառները, առաջ երբալը. այնպէս որ բան մը ծածուկ չմնաց, եւ տեղ տեղ գրուցուած ատելի եւ ծաղրական ստուրբիւնները ամէնն ալ երեւան ելան : Նոյն ժողովրդեան հետաքրքրութեամբն էր որ դուրս ելաւ նաեւ կայսեր մէկ խօսքը՝ արեւելեան պատերազմին վրայօք, որով ըսեր էր կայսրուհւոյն քէ « Ըսէ եղբորդ (Բրուսիոյ բազաւորին) որ ես իրեն անտարբեր կենալուն համար չեմ նեղացած, բայց կը խնդրեմ որ Ռուսիոյ վրայ ունեցած սերը չպաղի, եւ իր հօրը վերջի խրատները չմոռնայ : » Բրուսիոյ բազաւորին հօրը այն խօսքերն ասոնք էին՝ կտակին մէջ գրուած. « Զգու՜ « շացիր, սիրելիդ իմ Փրեղերիկոս, հիմակուան « ամէն տեղ տիրած նորաձեւութեան հոգիէն... « բայց նայէ որ մէկալ ծայրն ալ ջանցնիս, ու հին « սովորութեանց չափէ դուրս չկապուիս : Այս « երկու ծայրայեղ պակասութիւններէն ալ զգու՜ « շանալով միայն՝ կրնաս օգտակար բարեկար- « գութիւններ ընել... Որքա՛ի որ ձեռքեղ կուգայ՝ « եւրոպական տէրութեանց հետ սիրով վարուէ, « մանաւանդ նայէ որ Բրուսիան, Ռուսիան ու « Աւստրիան իրարմէ ոչ երբեք բաժնուին. անոնց « միարան կենալովն է որ եւրոպական խաղա- « դութիւնը չաւրուի : »

Կեսօրը կայսեր լեզուն արձրկուեցաւ, բայց միայն այս կրցաւ ըսել մեծ որդւոյն քէ « Իմ կողմանէս շնորհակալ եղիր Սերաստուպօլսոյ զօրքին : » Վրան քառորդ մը անցաւ, հոգին աւանդեց՝ առանց նեղութեան եւ տազնապի, եւ ամէնքն ալ կրցան զինքը տեսնել զինուորական խստապինդ մահճին վրայ տարածուած, վրան ալ զինուորական վերարկուն ձգուած : Քիչ ատենէն հանեցին մարմինը սենեկէն, ու բաց երեսով ջահաւառեալ մատրան մը մէջ դրին որ ամէն մարդ կարենայ տեսնել :

Նիկողայոս կայսրը վախճանելուն պէս՝ բազաւորանգ որդին Աղեքսանդր Բ ինքնակալ հրատարակուեցաւ, եւ բոլոր մեծամեծները հաւատարմութեան երդումն ըրին իրեն : Նոր կայսրունին Մարիամ Գերմանիոյ Հեսսէն-Տարմշթատ ըսուած երկրին մեծ դքսին քոյրն է՝ 1841ին ապրիլի 28ին Աղեքսանդրի հետ պսակուած, եւ շատ գովուած է իր խելքին եւ խաղաղասեր բնաւորութեանը համար : Իսկ Աղեքսանդր Բ արդէն շատ սիրելի է բոլոր ժողովրդեան, եւ տասներհինգ տարիէ ի վեր վարժած է տէրութեան կառավարութեանը, վասն զի հայրն ալ միշտ հետը կ'առնէր զինքը խորհուրդներուն մէջ, ու Փեթրպուրկէն հեռացած ատեններն անոր կը բողոք իր գործողութիւնները : Բնութեամբ բարակամիտ, արդարասէր, եւ ճշմարտասէր է. իր հօրեղբորը Աղեքսանդր Ա կայսեր քաղցրութեանը հետ՝ սակաւագիւտ հաստատութիւն մըն ալ ունի կըսեն բարուցը մէջ, եւ լաւ կը ճանչնայ իր տէրութեան քէ քաղաքական եւ քէ զինուորական պաշտօնեից գլխաւորները : Եւրօպացիք մեծ յոյս ունին, ինչպէս որ ամէն օրագրաց խօսքերէն ալ կ'երեւնայ, քէ այս նոր կայսեր բազաւորելովը շատ դիւրանան հաշտութեան ճամբաները, եւ ցանկալի խաղաղութիւնը նորէն տիրէ աշխարհիս երեսը, ուր բազաւորք պարտական են հայրաբար վարիլ ոչ միայն իրենց հպատակներուն, այլ եւ բոլոր մարդկային ազգիս հետ. որով իրենց կեանքը քաղցրութեամբ կը լցուի, եւ անուննին նաեւ իրենց մահուանէն ետքը պատկառանք եւ օրհնութեամբ կը յիշատակուի ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ :

Նիկողայոսի կայսեր մահունէն ետեւ՝ Եւրօպացւոց մտադրութիւնն ու ամէն օրուան խօսակցութիւնը մարտ ամսոյս մէջ՝ Վեննայի խորհրդակցութեան վրայ է : Հաշտութեան յոյսը մէյմը կը ծագի, մէյմը կը ծածկուի, նման այն գեղեցիկ լուսնկային որ դողդոջուն լուսով Խրիմու երկնքին երեսը կ'երեւնայ, ու կարծես քէ քստմնելով Սերաստուպօլսոյ քովի անագին կոտորածներուն ու խեղճութիւններուն տեսքէն՝ նորէն ամպերուն տակը կը քաշուի :

Ի ՓԵՐՄԻՉ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ Վ. ՌԷՄԷԷ :